

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№2(5)/2024, 8-13

УДК: 34.341

DOI: [https://doi.org/10.52754/16948661\\_2024\\_2\(5\)\\_2](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_2(5)_2)

ЭЛ АРАЛЫК УКУКТУН ПРИНЦИПТЕРИН ИШКЕ АШЫРУУНУН КӨЙГӨЙҮ  
ПРОБЛЕМА РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА  
THE PROBLEM OF IMPLEMENTING THE PRINCIPLES OF INTERNATIONAL LAW

**Айтбаева Жылдыз Сагынбаевна**

Айтбаева Жылдыз Сагынбаевна

Zhyldyz Sagymbaevna Aitbaeva

**ю.и.к., доцент, Ош мамлекеттик университети**

*к.ю.н., доцент, Ошский государственный университет*

*Candidate of Law science. Associate Professor, Osh State University*

---

**Абдикалил кызы Алина**

Абдикалил кызы Алина

Alina Abdikalil kyzy

**магистрант, Ош мамлекеттик университети**

*магистрант, Ошский государственный университет*

*magistr, Osh State University*

## ПРОБЛЕМА РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

### Аннотация

Актуальность. В научной статье рассмотрены вопросы их реализации как один из путей развития правового регулирования такого правового явления, как принципы международного права, а именно механизмы защиты прав участников международно-правовых отношений. Анализируется то, как реализуются принципы международного права, а именно примеры того, как эти принципы нарушаются или, в свою очередь, не используются на благо международно-правовых отношений. Автор пришел к выводу, что основные принципы международного права требуют изменения с учетом современной правовой реальности и необходимо ввести в Устав ООН новые меры наказания за нарушение этих принципов.

**Ключевые слова:** международное право, принципы международного права, международные отношения, международный договор, правовая система, права человека, государство, Организация Объединенных Наций, Устав

*Эл аралык укуктун принциптерин ишке ашыруунун көйгөйү*

*The problem of implementing the principles of international law*

### Аннотация

Маанилүүлүк. Илимий макалада эл аралык укуктун принциптери сыяктуу укуктук кубулушту, тактап айтканда, эл аралык укуктук мамилелердин катышуучуларынын укуктарын коргоо механизмдерин укуктук жөнгө салууну өнүктүрүүнүн жолдорунун бири катары аларды ишке ашыруу маселелери каралды. Эл аралык укуктун принциптери кандайча ишке ашырылып жатканы талдоого алынган, тактап айтканда, ал принциптер кандайча бузулуп жатканы же өз кезегинде эл аралык укуктук мамилелердин кызыкчылыгы үчүн пайдаланылбай жатканы боюнча мисалдар келтирилген. Автор эл аралык укуктун негизги принциптери заманбап укуктук чындыкты эске алуу менен өзгөртүүнү талап кылат, БУУнун Уставына бул принциптерди бузгандык үчүн жаңы жазаларды киргизүү зарыл деген тыянакка келген.

### Abstract

Relevance. The scientific article considered the issues of their implementation as one of the ways to develop the legal regulation of the legal phenomenon such as the principles of international law, namely, the mechanisms for the protection of the rights of the participants of international legal relations. How the principles of international law are implemented is analyzed, namely examples of how those principles are violated or, in turn, are not used for the benefit of international legal relations. The author came to the conclusion that the main principles of international law require changes taking into account the modern legal reality, and it is necessary to introduce new penalties for violation of these principles into the UN Charter

**Ачык сөздөр:** эл аралык укук, эл аралык укуктун принциптери, эл аралык мамиле, эл аралык келишим, укуктук система, адам укуктары, мамлекет, Бириккен Улуттар Уюму, Устав.

**Keywords:** international law, principles of international law, international relations, international agreement, legal system, human rights, state, United Nations, Charter

## Киришүү

Актуалдуулугу. Эл аралык укуктун принциптери - азыркы дүйнөдөгү бардык эл аралык укуктук мамилелер анын айланасында түптөлгөн негизги укуктук категория, анткени ал принциптерге ылайык эл аралык келишимдер түзүлөт, бүтүмдөр түзүлөт жана ар кандай мамлекеттердин ортосундагы байланыштар түзүлөт[5]. <sup>1</sup>Мамлекет жана укук теориясы бул категорияга «инсандын тубаса, ажыралгыс мүнөзгө ээ болгон жана өзүнүн табияты боюнча адамга мүнөздүү болгон табигый, социалдык жактан негизделген талаптары» деп аныктайт. Бул концепцияга дагы башка ыкмалар бар, бирок алардын баары адам укуктары бардык адамдардын ажырагыс менчиги экендигинен келип чыгат жана толук жашоо үчүн зарыл болгон укуктарды камтыйт: жашоо, эркиндик, эмгек, турак-жай, абийир жана башка көптөгөн укуктар [7, б. 592].<sup>2</sup>

Бардык мамлекеттердин жана элдердин туруктуу өнүгүүсүн жана гүлдөп-өнүгүшүн камсыз кылуу үчүн эл аралык мамилелерде адилеттүүлүк, өз ара урматтоо жана тең укуктуулук принциптерин сактоо зарыл [1, б. 19-30]. Бул принциптерди кармануу аркылуу гана эл аралык аренада тынчтыкка, стабилдүүлүккө жана адилеттүүлүккө жетишүүгө болот. Мамлекетте бул көбүнчө адамдардын өлүмүнө алып келет. Натыйжада өлкөнүн социалдык-экономикалык өнүгүү процесстери басаңдашы мүмкүн. Ушул жана башка жагымсыз кесепеттерди болтурбоо үчүн мамлекеттер эл аралык келишимдерде бекитилген эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган бардык принциптерин сактоого тийиш [4, б. 6-27]<sup>3</sup>

Заманбап укуктук коомдо биз эл аралык укуктун принциптери кандай бузулуп жатканын барган сайын көбүрөөк байкай алабыз, бул принциптерди бузуунун кесепеттери көптөгөн мамлекеттер үчүн глобалдык кесепеттерге алып келет. Мисал катары коңшу мамлекеттер арасында болуп жаткан окуяларды айтсак болот, Крымдын Россия Федерациясына кошулушун айтсак болот, андан кийин Россия Федерациясынын жарандары эбегейсиз сандагы санкцияларга дуушар болушкан, ошондуктан мамлекеттин экономикасынын деңгээли жана жарандардын жашоо сапаты олуттуу түрдө начарлап кеткен.

Натыйжада, эл аралык укуктун принциптерин ишке ашыруу милдеттерин илимий талдоонун зарылдыгы да бир кыйла жогорулайт, бул азыркы структуранын кемчиликтерин аныктайт жана бул кыйынчылыкты жоюунун жолдорун сунуш кылат. Бул көйгөй боюнча изилдөөлөрдү көптөгөн белгилүү окумуштуулар жүргүзүшкөн, алардын ичинен Ю.С.Ромашев, Е.В.Постникова, В.И.Карпц, С.И.Кузин, Ю.И.Исаков, В.В.Барбина жана башкаларды бөлүп көрсөтүүгө болот.

Эл аралык укуктун негизги принциптеринин бирине – эл аралык келишимдерге карата  *Pacta sunt servanda* принциби катары белгилүү болгон эл аралык милдеттенмелерди ак

<sup>1</sup> Ашавский Б. М. Принципы невмешательства во внутренние дела государств и уважения и соблюдения основных прав и свобод человека: границы дозволенного в процессе их взаимодействия // Международные пакты о правах человека: ценностные характеристики: материалы Международной научно-практической конференции / Отв. ред. Т. А. Сошникова, Н. В. Колотова. М.: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2016.

<sup>2</sup> Черниченко С. В. Контуры международного права. Общие вопросы. М.: Научная книга, 2014. 592 с.

<sup>3</sup> Ануфриева Л. П. Принципы в современном международном праве (некоторые вопросы понятия, природы, генезиса, сущности и содержания) // Московский журнал международного права. 2021. № 1. С. 6–27.

ниеттүүлүк менен аткаруу принцибине көңүл буруу зарыл – келишимдер аткарылууга тийиш. Эгерде келишим түзүлсө, аны чынчылдык менен аткаруу керек. Бул принципти сактабоо мамлекеттин ички мыйзамдарына эл аралык келишимдин жоболорун ишке ашырууну каалабагандыгын көрсөтөт, бул эки укуктук системанын ортосундагы карама-каршылыктардын келип чыгышында дагы бир кыйынчылык туулат.

Мамлекеттер эл аралык келишимдердин улуттук укук системасындагы орду бул келишимдерде белгиленген эл аралык милдеттенмелерди аткаруу үчүн маанилүү деген көз карашта [6]. Эл аралык келишимдердин ички укуктун булактарынын иерархиясындагы позициясын аныктоодо (б.а., алардын юридикалык күчүнө жараша абалы) мамлекеттер, эреже катары, эл аралык келишимди ички укуктук актынын деңгээлине байланыштырат, мында келишим улуттук мыйзамдарга киргизилет. Эл аралык келишимдерде каралган шарттарды бузган келишимдердин мисалдарын келтирели.

1.СКЧ- 2 — Америка Кошмо Штаттары менен Советтик Социалисттик Республикалар Союзунун ортосунда кол коюлган стратегиялык куралдарды чектөө жөнүндөгү келишим. Биринчиси аны расмий түрдө бекитүүдөн баш тартты, бирок эки мамлекет тең анын принциптерин жана жоболорун жумшак мыйзамга ылайык сактоо менен келишимди карманышты.

2. 1972-жылы катышуучу-өлкөлөр үчүн улуттук ракетадан коргонуу системаларын өнүктүрүүнү чектеген келишим түзүлдү. Бирок 2001-жылы Америка Кошмо Штаттары бул келишимден чыккан.

3. 1990-жылы түзүлгөн Европадагы кадимки күчтөр жөнүндөгү келишим бардык тараптардын блоктордун ортосундагы чек араларда бирдей өлчөмдө согуштук техниканын жана куралдын болушун талап кылган. Бирок бул келишимдин кайра каралган вариантына 1999-жылы кол коюлган, анткени НАТО кеңейип, Европадагы кадимки күчтөр боюнча келишим расмий түрдө токтотулган. 2007-жылы Россия Европадагы кадимки күчтөр боюнча келишимден баш тарткан. Ал эми 2011-жылы Америка Кошмо Штаттары аны колдонууну токтоткон.

4. 1988-жылы кол коюлган Орто аралыкка атуучу өзөктүк күчтөр жөнүндө келишим (INF келишими) орто жана кыска аралыкка атуучу баллистикалык жана канаттуу ракеталарды, ошондой эле аларды учуруу үчүн орнотууларды жерде өндүрүүгө, сыноого жана жайгаштырууга тыюу салат. Бирок, 2019-жылы Америка Кошмо Штаттары бул келишимден чыгып, анын 2019-жылдын 2-августунда токтотулушуна алып келген.

Мындай мисалдар, албетте, эл аралык-укуктук практикада жалгыз эмес, ошондуктан мамлекеттердин келишимдердин шарттарын аткарбагандыгынын негизги себеби, келишимдерге кол койбогондуктан, бир тараптуу баш тартуунун кыйла катаал кесепеттеринин жоктугунда деп айта алабыз. Келишимдердин пункттарын аткаруу, бул өз кезегинде эл аралык укуктун негизги принциптеринин бузулушуна алып келет. Натыйжада, бул проблеманы чечүүнүн бирден-бир жолу, автордун пикири боюнча, мамлекеттер ортосундагы келишимдерди бузуунун кесепеттерин катаалдаштыруу болуп саналат.

Эл аралык укуктун негизги нормаларынын бири катары адамдын негизги укуктарын жана эркиндиктерин урматтоо принцибин өнүктүрүү Бириккен Улуттар Уюмунун Уставынын кабыл алынышы менен түздөн-түз байланыштуу. Уставдын преамбуласында БУУнун мүчөлөрү адамдын негизги укуктарына жана эркектер менен аялдардын тең укуктуулугуна ишенимин дагы бир жолу ырасташат. Уставдын 1-беренесинде Уюмдун максаттары айтылат, алар расасына, жынысына, тилине жана динине карабастан бардык адамдардын укуктарын

жана негизги эркиндиктерин урматтоону илгерилетүүнү жана өнүктүрүүнү камтыйт. Уставдын 55-беренесине ылайык, Бириккен Улуттар Уюму жашоонун жогорку деңгээлине, толук жумуштуулукка жана экономикалык жана социалдык прогресс жана өнүгүү үчүн шарттарга көмөктөшөт.

Ал ошондой эле бардыгы үчүн адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин жалпы урматтоону жана сактоону камсыз кылат. 56-беренеге ылайык, Уюмдун бардык мүчөлөрү 55-беренедө баяндалган максаттарга жетүү үчүн Уюм менен кызматташууда биргелешкен жана жеке чараларды көрүүгө милдеттенишет.

Бул принцип 1948-жылдагы Адам укуктарынын жана негизги эркиндиктеринин жалпы декларациясында, 1966-жылдагы Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пактыда жана 1966-жылдагы Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пактыда так аныкталган. Адам укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жана жөнгө салуу ар бир мамлекеттин ички маселеси. Адам укуктарынын эл аралык стандарттары, эреже катары, түздөн-түз мамлекеттин аймагында колдонулушу мүмкүн эмес жана аларды ишке ашыруу үчүн белгилүү бир чараларды талап кылат [2].<sup>4</sup>

Учурдагы укуктук реалдуулукта, Россия Федерациясынын жашоочулары Украинанын аймагында болуп жаткан кырдаалга байланыштуу жогоруда айтылган принциптин бузулушуна дайыма туш болушат. Россия бул жаңжалда Украинаны колдогон өлкөлөрдөн ар кандай санкцияларга дуушар болууда, бул өз кезегинде мамлекеттин ички иштерине кийлигишпөө принцибин бузуп, орус жарандарынын укуктарына олуттуу таасир тийгизет. Ар кайсы аймактарда жарандардын укуктары чектелди – айрым өлкөлөрдөн учак каттамдарына тыюу салынды, өз тармагындагы дүйнөдөгү алдыңкы дүкөндөр жабылып, башка өлкөлөргө продукция берүү токтотулду. Бул мисалдардын бардыгы жарандардын укуктарын жана алардын эркиндигин урматтоо укугунун принцибинин бузулушу болуп саналат. Украинадагы окуяларга байланыштуу өз мамлекетин колдобогон же бейтарап калган адамдар өз кызыкчылыктарына чектөө коюуда.

Ошентип, принциптер сыяктуу стандарттар эл аралык укук системасы үчүн эң маанилүү ченемдер экенин ырастоо зарыл деген тыянакка келебиз. Алар анын натыйжалуулугуна олуттуу салым кошот, бул эл аралык укуктун баалуулуктарына өтө так багыттоо менен белгилүү бир ийкемдүүлүк менен түшүндүрүлөт.

Ошондой эле, азыркы укуктук реалдуулукта эл аралык укуктун принциптерин ишке ашыруунун терс жактарын белгилей кетүү керек, санкциялар сыяктуу көрүнүштөрдү эске алуу менен, азыркы укуктук реалдуулукта алар мажбурлоонун бир тараптуу тартиби, эл аралык санкциялар белгилүү бир укуктардын монополиясы болуп саналат. Санкциялар сыяктуу бир тараптуу чаралар эл аралык тартипке гана карама-каршы келбестен, ошондой эле эл аралык укуктун негизги принциптерин, атап айтканда, адам укуктарын жана негизги эркиндиктерин урматтоо принцибин түздөн-түз бузат[3].

Ошентип, эл аралык талаш-тартыштарды тынчтык жолу менен чечүү принцибин ишке ашыруу, санкциялар аркылуу конкреттүү мамлекеттердин жарандарынын өмүрүнө жана ден соолугуна терс таасирин тийгизип, адам укуктарын жана анын негизги эркиндиктерин урматтоо принцибин ишке ашыруу маселесин көтөрөт.

---

<sup>4</sup> Айтбаева Ж.С., Абдулбек кызы А. Эл аралык жана ички укуктардын өз ара аракеттенүүсү // Вестник Ошского государственного университета. 2021. Т. 1. № 3. С. 101-108.

Оюубузча, биринчи кезекте Бириккен Улуттар Уюмунун жана анын Уставынын беделин жана маанисин калыбына келтирүү зарыл. Устав эл аралык укуктун негизги принциптерин бекитет - булар, бир нече кылымдар бою адамзат жапа чеккен нормалар жана ошол эле учурда алар кандайдыр бир жагдайларда кандайдыр бир жол менен жараксыз болушу мүмкүн деп жарыялоо азыркы учурдагы бардык мыйзам ченемдерин одоно бузуу болуп саналат.

**Колдонулган адабияттар:**

1. Абашидзе А. Х. Принципы международного права: проблемы понятийно-содержательного характера // Московский журнал международного права. 2017. N 4. С. 19–30.
2. Айтбаева Ж.С., Абдулбек кызы А. Эл аралык жана ички укуктардын өз ара аракеттенүүсү // Вестник Ошского государственного университета. 2021. Т. 1. № 3. С. 101-108.
3. Айтбаева Ж.С., Абдулбек кызы А. К вопросу о международно-правовых обычаях // Вестник филиала федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования "Российский государственный социальный университет" в г. Ош Киргизской Республики. 2021. № 1 (23). С. 21-24.
4. Ануфриева Л. П. Принципы в современном международном праве (некоторые вопросы понятия, природы, генезиса, сущности и содержания) // Московский журнал международного права. 2021. № 1. С. 6–27.
5. Ашавский Б. М. Принципы невмешательства во внутренние дела государств и уважения и соблюдения основных прав и свобод человека: границы дозволенного в процессе их взаимодействия // Международные пакты о правах человека: ценностные характеристики: материалы Международной научно-практической конференции / Отв. ред. Т. А. Сошникова, Н. В. Колотова. М.: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2016.
6. Осмоленчук, А. А. Проблема реализации принципов международного права// Молодой ученый. — 2023. — № 50 (497). — С. 272-275.
7. Черниченко С. В. Контуры международного права. Общие вопросы. М.: Научная книга, 2014. 592 с.